

Langášek Tomáš. Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920–1948. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 319 s.

Koncem roku 2011, provázena pochvalnou anotací značně náročné přílohy *Lidových novin* „Právo & Justice“, vyšla kniha *Ústavní soud Československé republiky a jeho osudy v letech 1920–1948*. Jejím autorem je *Tomáš Langášek*, generální sekretář Ústavního soudu. Uvedená funkce je podstatná jednak kvůli pozornosti věnované určitým aspektům tematiky, jež by jinému autorovi mohly připadat podružné (viz dále), jednak usnadnila ani ne tak samotný přístup k archiváliím, jako spíše jejich digitalizaci pro potřeby Ústavního soudu i autora samotného. Každopádně český Ústavní soud díky tomu, ale také za pomoci souběžné tematické výstavy k 90. výročí ustavení prvorepublikového Ústavního soudu, může svou institucionální paměť protahovat daleko za rok 1992, rok zrodu i ukončení činnosti Ústavního soudu ČSFR. Jen pro srovnání, ač se po určitou dobu v oficiálně užívaném symbolu českého Senátu objevovalo (možná trochu živnostensky znějící) heslo „Obnoven v roce 1996“, archiv československého Senátu spravuje Poslanecká sněmovna jako dědic České národní rady i příslušných fondů československých parlamentů. Je pravda, že ve značné míře digitalizován je, ale na případné autorské vytěžení ještě čeká...

Kniha o československém Ústavním soudu není prvním autorským počinem *T. Langáška*, který se dosud soustředil na kratší texty a také na velmi záslužnou, namáhavou a nevděčnou práci editorskou, je však jeho knižním debutem. A třeba říci, že debutem nejen zvládnutým, ale i velmi úspěšným co do rozvržení tématu, čtivosti textu i objemu shromážděných informací. Navíc knihu otevírá stručná, leč podnětná předmluva předsedy Ústavního soudu *Pavla Rychetského*, upozorňující na určité paralely „tehdy a nyní“ jak ve vztahu k předmětu řízení (atypické legislativní postupy), tak i co do ne právě vlídného vztahu politických mocí k instituci ústavního soudnictví.

Monografie je velmi pečlivě vypravena. Najdeme seznamy zkratk, obrázků i tabulek, přílohy s přehledy archivních pramenů, různých typů zasedání Ústavního soudu nebo řízení před ním, se seznamem členů i náhradníků, jakož i s vybranými nálezy a dalšími dokumenty Ústavního soudu, anglické shrnutí, bibliografii, stručný autorský medailon a jmenný rejstřík. Papír je sice zřejmě recyklovaný, neomezuje však nijak kvalitu fotografií; navíc chybí tiskové chyby.

Vlastní autorský text čítá něco přes 190 stran. Začíná „Úvodem“, v němž se autor stručně věnuje otázce prvenství československého, anebo rakouského ústavního soudu, vyjevuje motivy svého psaní a v hutném odstavci exponuje základní otázky spojené s existencí ústavního soudnictví: poměr k suverenitě lidu, reprezentativní demokracii nebo lidským právům. Těmito otázkami se explicitně nezabývá, přesto na mnoha místech knihy probleskují v reflexi debat o zřízení československého Ústavního soudu i jeho „hibernaci“, v líčení jeho faktického zániku a připomínce přípravy Ústavy 9. května.

Následuje sedm výkladových kapitol: „Pravomoc a působnost ústavního soudu ČSR“, „Vznik ústavního soudu“, „Činnost ústavního soudu v prvním funkčním období“, „Intermezzo 1931–1938“, „Druhé funkční období ústavního soudu“, „Epilog“ a „Na cestě k Ústavě 9. května“. Většina kapitol je dále rozčleněna pomocí instruktivních nadpisů, mezi nimiž najdeme třeba tyto: „Slibný začátek – řízení před ústavním soudem v letech 1922–1923“, ale i „Když není co dělat (1923–1925)“. Všechny jsou založeny na suverénním obsáhnutí archivních materiálů a relevantní literatury, v níž vynikají zejména práce česko-německé badatelky *Jany Osterkamp*. Možná by bývalo stálo za to, více využít dobovou literaturu (kompendia ústavního práva) v hodnocení Ústavního soudu, avšak sám nevím, nakolik by to bylo k užítku. V krátkém dodatku k poválečné éře mohla posloužit jako zdroj dalších informací o námětech na možnou podobu ústavního soudnictví kniha *Karla Kaplana Příprava Ústavy ČSR v letech 1946–1948. Diskuse v Národní frontě a názory expertů*, resp. na ni navazující pár let stará stať *Vladimíra Sládečka*, případně i dobové spisy odborně-publicistického rázu. Nijak se to však netýká těžiště tématu.

¹ Autor knihy se přidržuje dobového úzu psaní malých písmen, autor recenze se ve vlastním textu řídí současnou praxí.

Kniha je vše jiné, jen ne nezáživná. Např. oběma předsedům Ústavního soudu, *Karlu Baxovi* a *Jaroslavu Krejčímu*, předtím dlouholetému tajemníkovi soudu, jsou věnovány životopisné medailony. Přesto bych řekl, že nejživotnější postavou knihy je *Jiří Hoetzel*, působící tu kromobyčejně nepříjemným dojmem arogantního „vlastníka“ jediného správného výkladu „své“ ústavní listiny a zákona o ústavním soudě. Stejný pocit měl z této jinak bezesporu velmi významné postavy právní vědy autor této recenze už dříve.

Jelikož nechci čtenáře připravit o radost ze čtení knihy zbavené recenzí všech tajemství, omezím se jen na několik poznámek. Ústavní listina vybavila Ústavní soud oprávněním zkoumat fakultativně soulad zákonů pro rozpor s ústavní listinou a dalšími ústavními zákony a obligatorně opatření Stálého výboru co do jejich souladu s ústavně vymezeným předmětem (přezkum zákonů sněmu Podkarpatské Rusi se nerealizoval pro absenci jeho ustavení). Nicméně již prováděcí zákon přezkum zákonů velmi ztížil, ba téměř vytěsnil, a to jednak stanovením lhůty tři let od vyhlášení zákona na podání návrhu na jeho přezkum, jednak omezením iniciativních subjektů na parlamentní komory a pléna Nejvyššího soudu, Nejvyššího správního soudu a Volebního soudu. Kdyby neexistovala přísná stranická disciplína, snad by připadalo v úvahu, aby Senát napadl zákon, při jehož přijímání byl přehlasován Sněmovnou; to se však v praxi nedělo (jinak neměly parlamentní komory mnoho důvodů napadat jimi schválené zákony). Vrcholné soudy zase nestačily během poměrně krátké doby přijít do styku se zákonem, o jehož ústavnosti by měly pochybnosti. K tomu se přidružuje nežádoucí pocit podřízenosti, který by mohl být spojen s návrhem jinému orgánu, jenž také mohl návrhu nevyhovět a navrhuující soud tak „blamovat“ (návrhy byly nakonec podány celkem tři, směřovaly proti dvěma zákonům). Zkrátka nikterak velkolepá ústavní působnost byla účinně podvázána běžným zákonem, což je mementem i pro naše poměry: pouhých 101 poslanců by mohlo omezit přístup k českému Ústavnímu soudu, aniž by si jakkoliv všiml ústavní úpravy. Pravdou ovšem je, že by stávající soud asi nebyl jen trpným pozorovatelem svého zakletí do věže bez vchodových dveří.²

Velká pozornost je věnována interním poradám Ústavního soudu, který musel mnohé praktické problémy řešit ve svém jednacím řádu, anebo až následně hlasováním. Sem např. patří i trochu sporné setrvání ve funkcích po skončení funkčního období až do jmenování nových soudců, jakkoliv bez dopadu na rozhodovací činnost.

Právě rozbor mnohaletého otálení s obsazením „druhého“ Ústavního soudu je jiným silným momentem knihy. I když pomíneme fázi politických neshod nad volbou kandidátů na členy a náhradníky soudu v první polovině 30. let (jaký zájem vlastně mají politické moci na vlastní kontrole?), téměř mrazí, čteme-li, kterak bylo znovuoživení Ústavního soudu oddalováno nedoručováním jmenovacích dekretů (srov. historické kulisy případu *Marbury v. Madison*), ba nakonec i jen odklady ve svolání schůze vlády, na níž měl nový předseda Ústavního soudu složit slib a získat tak mandát ke svolání ustavující schůze Ústavního soudu. Právníci si tu uvědomují, jak křehké je právo, jak mnoho záleží na respektu k němu, neboť ne v každé situaci je lze vynutit, a má-li být vynucováno, je k tomu zapotřebí ochotných lidí (mnozí ne-právníci budou mít pocit, že to vždy přinejmenším tušili).

Zajímavé je pozadí obligatorního přezkumu opatření Stálého výboru, neboť je tu patrné, jak se proměňuje role soudu, před nímž nevystupuje navrhovatel – žalobce. Soudci se pokoušejí formulovat vlastní námítky, případně vytěžují parlamentní rozpravu, je-li jaká, či zohledňují vnější podněty. Popisovaná realita projednávání opatření stálého výboru indikovala ignorování Ústavního soudu již záhy po zahájení jeho činnosti, když se parlamentní činovníci na veřejná jednání nedostavovali vůbec

² Ostatně i stávající zákon o Ústavním soudu obsahuje protiústavní omezení působnosti, nikoliv však Ústavního soudu, nýbrž Senátu, když omezuje dobu jednání o nominaci soudce na 60 dnů s následkem fikce vyslovení souhlasu při marném uplynutí. V podobném smyslu bychom mohli v zákoně o ústavním soudu vytknout omezení jmenovacího oprávnění prezidenta republiky terny obou komor Národního shromáždění a vlády jednající za sněm Podkarpatské Rusi. Prezident republiky se ovšem smířil nejen s terny, ale i s předjednaným pořadím, takže jmenoval osobu uvedenou na prvním místě. Český Senát zase shora zmíněnou preklusivní lhůtu přejal do svého jednacního řádu jako lhůtu pořádkovou, tj. jedná tak, aby se vyhnul jejímu uplynutí. Tím však lhůta nepřestává být protiústavní.

a vláda bývala zastoupena úředníky. Na druhou stranu mohli být úředníci kompetentnějšími partnery pro vyjasňování právních otázek...

Je-li řeč o právních otázkách, zřetelně se tu ukazuje, jak velmi se liší dnešní a tehdejší chápání ústavního práva. Nejde tu jen o to, nakolik se kdo orientuje pouze na texty, anebo také na principy, nýbrž i o samu práci s texty, kde se často prosazoval restriktivní výklad toho, co ústavní listina vlastně stanoví. Nicméně i tam, kde se Ústavní soud textu ústavní listiny důsledně držel, nemusel uspět: když ve svém prvním nálezu ústavní listinu interpretoval se závěrem o nepřipustnosti zmocňovacího zákonodárství, zůstal – po určitém váhání praxe – neúspěšný. K tomu, aby mohl svůj názor vynutit, by potřeboval adekvátní návrh; ten však nepřišel. Prosazení zmocňovacích zákonů oslabilo význam opatření Stálého výboru, kterých bylo nakonec přijato „jen“ 46: přenos omezených zákonodárných pravomocí na vládu potlačil význam substitute Národního shromáždění Stálým výborem, nařízení s mocí zákona nebyla Ústavním soudem kontrolována.

Konečně ještě zmínka o tom, co jsem již naznačil v úvodu. *T. Langášek* je insider, resp. dobovým jazykem intraneus, našeho Ústavního soudu, a proto si uvědomuje, jak moc jsou důležité i profánní okolnosti života instituce typu dostatečných úředních prostor, odborného a pomocného aparátu a rozpočtu. Všimá si toho důkladně a mapuje cestu Ústavního soudu z Pražského hradu přes kanceláře unifikáčního ministerstva až po Lucernu, vyjmenovává všemožné (nepočtené) zaměstnance a sleduje i citlivý spor o odměny členů a náhradníků Ústavního soudu. Poukazuje také na dnes již zcela bizarně působící rozpočtové a personální propojení Ústavního soudu s presidiem ministerské rady (předsednictvo vlády). Podobně lze kroutit hlavou nad tím, že první předseda Ústavního soudu byl souběžně primátorem Prahy a druhý po většinu času ministrem spravedlnosti.

Bývá v českých recenzích zvykem téměř zavedeným na závěr napsat, komu všemu recenzent knihu doporučuje. Nenapadá mne nic lepšího, než ji doporučit přízni těch, kterým se líbí pěkné a neodbyté knihy a nádavkem se zajímají o moderní československé dějiny, ústavní soudnictví či ústavní právo vůbec.

Recenze vznikla v rámci řešení grantu GA ČR č. P408/12/1255 *Klíčové pojmy ústavní teorie v čase paradigmatických změn*.

doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D.

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Diederiks-Verschuur I. H. Ph., Kopal V. An Introduction to Space Law. 3. vydání. Boston: Kluwer Law International, 2008, 249 s.

Recenzovaný *Úvod do kosmického práva* je třetím vydáním této publikace (první je z r. 1992). Prof. Diederiks-Verschuur z Ústavu leteckého a kosmického práva na Univerzitě v Leidenu v Nizozemí napsala tuto publikaci tentokrát ve významné spolupráci s prof. Vladimírem Kopalem, DrSc., z Fakulty právnické ZČU v Plzni. Monografie se skládá z devíti kapitol: I. Úvod; II: Hranice kosmického prostoru; III. Smlouvy kosmického práva; IV. Zkoumání a využívání kosmického práva; V. Otázky životního prostředí; VI. Zachování kosmického prostoru pro životní prostředí; VII. Trendy v „case law“. Jako příloha jsou v publikaci otištěny i nejdůležitější dokumenty mezinárodního kosmického práva. Autoři publikace promítli do nového vydání rozsáhlý vývoj tohoto odvětví mezinárodního práva v posledním desetiletí. Jedná se např. o úpravu přímého družicového vysílání nebo dálkový průzkum nerostného bohatství Země. Základním pramenem mezinárodního kosmického práva se stala nepochybně Smlouva o zásadách činnosti států při průzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles z 27. 1. 1967. Již tato smlouva požaduje, aby byl výzkum kosmického prostoru a nebeských těles přístupný pro výzkum a využívání všemi státy v souladu s mezinárodním právem. Smlouva jednoznačně zakazuje, aby se kosmický prostor a nebeská tělesa staly předmětem národního přivlastňování. Autoři mezi aktuálními problémy, se kterými se mezinárodní kosmické právo v současnosti potýká, uvádějí: